

*postpragmatinis
mėnas*

Tomas Lagūnavičius

Postpragmatinis menas

Albumo autorius / Album Author

Tomas Lagūnavičius

ISBN 978-609-8349-78-8

2026

Turinys

Ivadas	9
Postpragmatinio meno manifestas	11
I SKYRIUS. NUO PRAGMATIZMO PRIE POSTPRAGMATINIO MENO: FUNKCIJOS, PATYRIMO IR PRASMĖS TRANSFORMACIJOS	
1.1 Filosofinės situacijos diagnozė	14
1.2 Patyrimas kaip pragmatizmo centrinė kategorija	15
1.3 Tiesos kaip veiksmingumo samprata ir jos ribos	16
1.4 Instrumentalizmo krizė mene	17
1.5 Neopragmatizmas ir kalbos posūkis	18
1.6 Technologinė modernybė ir patyrimo fragmentacija	19
1.7 Postpragmatinė tezė: menas po veiksmingumo	20
1.8 Išvada	21
II SKYRIUS. FENOMENOLOGIJA IR PATYRIMO RADIKALIZACIJA POSTPRAGMATINIAME MENE	
2.1 Fenomenologinis posūkis estetikoje	22
2.2 Intencionalumas ir meno patyrimo kryptingumas	23
2.3 Kūniškumas kaip estetinės patirties pagrindas	24
2.4 Afektas ir priešrefleksinis patyrimas	25
2.5 Patyrimo laikiškumas	26
2.6 Inter-subjektyvumas ir kolektyvinė estetika	27
2.7 Fenomenologijos ribos technologinėje kultūroje	28
2.8 Patyrimo radikalizacija: už subjekto ribų	29
2.9 Išvada	30
III SKYRIUS. POSTSTRUKTŪRALIZMAS IR PRASMĖS KRIZĖ POSTPRAGMATINIAME MENE	
3.1 Nuo struktūros prie nestabilumo	31
3.2 Diskurso analizė ir galios estetika	32
3.3 Dekonstrukcija ir reikšmės atidėjimas	33
3.4 Simuliacija ir hiperrealumas	34
3.5 Autorystės krizė	35
3.6 Reprerentacijos griūtis ir postvaizdinė estetika	36
3.7 Prasmės krizė kaip kūrybinė galimybė	37
3.8 Diskurso materialumas ir kūno grįžimas	38
3.9 Išvada	39

IV SKYRIUS. KŪRINYS KAIP ĮVYKIS: POSTPRAGMATINĖ MENO ONTOLOGIJA

4.1 Ontologinis posūkis mene	40
4.2 Ontologija po objekto: procesualumo paradigma	41
4.3 Performanso ontologija ir efemeriškas	42
4.4 Įvykis kaip prasmės sprogimas	43
4.5 Institucinė dimensija ir situacijos kūrimas	44
4.6 Laikas kaip kūrinio medžiaga	45
4.7 Dokumentacijos paradoksas	46
4.8 Ontologinis nerimas kaip estetinis efektas	47
4.9 Postpragmatinė tezė: kūrinys kaip galimybės struktūra	48
4.10 Išvada	49

V SKYRIUS. POSTOBJEKTISKUMAS IR NEMATERIALUMO ESTETIKA POSTPRAGMATINIAME MENE

5.1 Objekto krizė šiuolaikinėje estetikoje	50
5.2 Konceptualizmo paveldas ir objekto dematerializacija	51
5.3 Informacija kaip medžiaga	52
5.4 Postobjektiškumas ir patyrimo dizainas	53
5.5 Nematerialumas ir ekonomikos paradoksas	54
5.6 Ontologinė nestabilumo estetika	55
5.7 Tinklinė ontologija ir paskirstyta autorystė	56
5.8 Archyvo problema	57
5.9 Postobjektiškumas ir posthumanistinė estetika	58
5.10 Išvada	59

VI SKYRIUS. SANTYKINĖ ONTOLOGIJA IR RELACINĖS BŪTIES ESTETIKA POSTPRAGMATINIAME MENE

6.1 Įvadas: nuo substancijos prie santykio	60
6.2 Procesualumo ontologija ir santykių pirmenybė	61
6.3 Reliacinė estetika ir socialinės mikrostruktūros	62
6.4 Inter-subjektyvumas ir patyrimo bendrumas	63
6.5 Tinklinė ontologija skaitmeninėje kultūroje	64
6.6 Afektiniai tinklai ir emocinė ekologija	65
6.7 Santykinė ontologija ir autorystės transformacija	66
6.8 Konfliktas kaip ontologinis principas	67
6.9 Ontologinis trapumas ir laikinos bendruomenės	68
6.10 Postpragmatinė tezė: menas kaip santykių laboratorija	69
6.11 Išvada	70

VII SKYRIUS. NEEFEKTYVUMO ESTETIKA: PRODUKTYVUMO KRITIKA POSTPRAGMATINIAME MENE

7.1 Efektyvumo ideologija šiuolaikinėje kultūroje	71
7.2 Darbo etika ir modernybės projektas	72

7.3 Lėtumo estetika	73
7.4 Nuobodulio fenomenologija	74
7.5 Klaida ir nesėkmė kaip kūrybiniai metodai	75
7.6 Triukšmas ir informacijos perteklius	76
7.7 Neefektyvumas ir politinė dimensija	77
7.8 Afektinė rezistencija	78
7.9 Postpragmatinė tezė: kūryba kaip neoptimizuojama praktika	79
7.10 Išvada	80
VIII SKYRIUS. AFEKTAS IR EMOCINĖ EKONOMIKA POSTPRAGMATINIAME MENE	
8.1 Įvadas: emocijų posūkis estetikoje	81
8.2 Afekto filosofinės ištakos	82
8.3 Afektas prieš reprezentaciją	83
8.4 Emocijų ekonomika vėlyvajame kapitalizme	84
8.5 Kolektyviniai afektai ir socialinė atmosfera	85
8.6 Technologinė mediacija ir algoritminiai afektai	86
8.7 Afektas, trauma ir politinė estetika	87
8.8 Intensyvumo ribos ir patyrimo perdegimas	88
8.9 Postpragmatinė tezė: menas kaip afektrinių galimybių laukas	89
8.10 Išvada	90
IX SKYRIUS. HIBRIDINĖS FORMOS IR MEDIJŲ KONVERGENCIJA POSTPRAGMATINIAME MENE	
9.1 Formos susiliejimas	91
9.2 Medijų konvergencija ir technologinė integracija	92
9.3 Hibridinės performanso struktūros	93
9.4 Skaitmeninės ir fizinės medijos sankirtos	94
9.5 Genetinės ir biologinės hibridizacijos	95
9.6 Algoritminės hibridinės struktūros	96
9.7 Hibridinės naratyvo strategijos	97
9.8 Kritinė hibridizacija	98
9.9 Hibridinės formos kaip ontologinė strategija	99
9.10 Išvada	100
X SKYRIUS. POSTPRAGMATINIS AI MENAS: AGENTAI, AFEKTAI IR HIBRIDINĖS KŪRYBOS EKOSISTEMOS	
10.1 AI meno ontologija	101
10.2 AI kaip kūrybinis agentas	102
10.3 Afektas algoritminėje kūryboje	103
10.4 Hibridinės AI formos	104
10.5 AI performansas ir efemeriškumas	105
10.6 Santykinė ontologija ir AI kūriniai	106
10.7 Neefektyvumo strategijos AI kūryboje	107

10.8 Algoritminis afektas ir emocinė ekonomika	108
10.9 AI ir kolektyvinė kūryba	109
10.10 Išvada	110
XI SKYRIUS. TOMO LAGŪNAVIČIAUS KŪRYBA KAIP POSTPRAGMATINIO MENO PARADIGMA: FILOSOFINĖ IR KRITINĖ ANALIZĖ	
11.1. Įvadas	111
11.2. Kūrinys kaip įvykis	112
11.3. Postobjektiškumas ir medžiagos dematerializacija	113
11.4. Santykinė ontologija ir kolektyvinė kūryba	114
11.5. Afektas ir emocinė dinamika	115
11.6. Hibridinės formos	116
11.7. Kritinė dimensija	117
11.8. AI integracija	118
11.9. Teoriniai ginčai	119
11.10 Išvada	120
Pabaiga	121
Literatūra	122

Ivadas

Gyvename laikais, kai beveik viskas vertinama pagal naudą. Greitis tapo vertybe, produktyvumas – moraliniu kriterijumi, o efektyvumas – kone universalia kalba. Technologijos optimizuoja mūsų laiką, algoritmai prognozuoja pasirinkimus, o kultūra vis dažniau matuojama dėmesio, pasiekiamumo ir rinkos rodikliais. Mene taip pat ilgą laiką dominavo pragmatinė logika: kūrinys turėjo komunikuoti, reprezentuoti, veikti, parduoti arba bent jau atlikti aiškią funkciją. Tačiau kas nutinka tada, kai žmogus pavargsta būti vien funkcija?

Postpragmatinis menas atsiranda kaip atsakas į šį nuovargį. Jis nėra paprastas maištas prieš pragmatizmą, bet veikiau būseną po jo – kultūrinę ir egzistencinę teritoriją, kurioje naudingumo kriterijai nebeatrodo pakankami žmogaus patirčiai apibrėžti. Tai menas, kuris klausia ne „kam tai skirta?“, o „ką tai reiškia būti čia, dabar, šiame pasaulyje?“ Jis siekia sugrąžinti kūrybai autonomiją, netikrumą, jautrumą ir galimybę egzistuoti be tiesioginio pateisinimo.

Postpragmatinis menas nebijo prieštaravimų. Jis gali būti conceptualus ir emocionalus tuo pačiu metu. Technologinis, bet intuityvus. Kritiškas visuomenei, tačiau labai asmeniškias. Jame susilieja filosofija, skaitmeninės medijos, socialinė kritika, performatyvumas, virtualios realybės, dirbtinio intelekto estetikos ir individualios vidinės būsenos. Šis menas egzistuoja tarp tikrovės ir simuliacijos, tarp žmogaus ir algoritmo, tarp patirties ir jos reprezentacijos.

Svarbi postpragmatinio meno tema – tikrovės transformacija. Skaitmeniniame amžiuje žmogus nuolat gyvena tarp fizinio ir virtualaus pasaulių, tarp autentiško išgyvenimo ir jo imitacijos. Todėl menas pradeda tyrinėti ne tik pačią realybę, bet ir jos konstrukcijas: kaip kuriami identitetai, kaip formuojamos emocijos, kaip ekonomika veikia mūsų jausmus, dėmesį ir net vaizduotę. Emocijos tampa kapitalu, informacija – triukšmu, o prasmė – vis sunkiau apčiuopiama.

Šiame kontekste postpragmatinis menas dažnai atsisako aiškaus paaiškinimo. Jis nebūtinai siekia būti „suprastas“ tradicine prasme. Vietoje to jis kviečia būti patirtas. Procesas tampa svarbesnis už rezultatą, būseną – už išvadą, jautrumas – už kontrolę. Kūrinys gali būti fragmentiškas, nebaigtas, efemeriškas ar net prieštaringas, nes būtent tokia šiandien tampa ir žmogaus sąmonė.

Tai nėra meno kryptis su griežtais stilistiniais rėmais ar manifestu. Postpragmatinis menas veikiau yra laikysena – būdas kurti ir mąstyti po epochos, kuri viską vertino pagal funkciją. Jis kviečia permąstyti vertę pasaulyje, kuriame vertė pernelyg ilgai buvo tapatinama su nauda. Ir galbūt svarbiausias jo klausimas yra ne apie meną, o apie žmogų: kas lieka iš mūsų, kai nustojame būti vien produktyvūs?

Ši knyga yra bandymas apmąstyti šią naują kūrybos teritoriją – jos idėjas, formas, įtampas ir galimybes. Tai kvietimas ne tik analizuoti postpragmatinį meną, bet ir patirti jį kaip jautrumo būseną, kaip atsivėrimą neapibrėžtumui, kaip bandymą susigrąžinti žmogiškąją vaizduotę pasaulyje, kuris vis dažniau reikalauja tik efektyvumo.

Postpragmatinio meno manifestas

1. Menas neturi būti naudingas.
2. Menas gali būti būtinas.
3. Prasmė nėra tikslas.
4. Patyrimas yra kalba.
5. Kūryba prasideda ten, kur baigiasi funkcija.
6. Nefektyvumas yra laisvė.
7. Klaida yra forma.
8. Abejonė yra metodas.
9. Tyla yra medžiaga.
10. Perteklius yra tekstūra.
11. Kūnas yra archyvas.
12. Atmintis yra instaliacija.
13. Ateitis yra performansas.
14. Laikas yra bendrakūrėjas.
15. Chaosas yra kompozicija.
16. Nuobodulys yra vartai.
17. Ironija yra apsauga.
18. Žaidimas yra rimtas.
19. Rimtumas yra kaukė.
20. Kaukes kuria baimę.
21. Baimė generuoja formas.
22. Formos generuoja klausimus.
23. Klausimai yra kūriniai.
24. Atsakymai yra laikini.
25. Laikinumas yra estetika.
26. Estetika yra politika.
27. Politika yra kūno choreografija.
28. Technologija yra sapnas.
29. Sapnas yra realybės eskizas.
30. Realybė yra interpretacija.
31. Interpretacija yra kolektyvinė.
32. Kolektyvas yra individų mirazas.
33. Individualumas yra mitas.
34. Mitas yra algoritmas.
35. Algoritmas yra poezija.

36. Poezija yra struktūros klaida.
37. Struktūra yra troškimas.
38. Troškimas yra judėjimas.
39. Judėjimas yra piešinys erdvėje.
40. Erdvė yra emocija.
41. Emocija yra duomenys.
42. Duomenys yra fantazija.
43. Fantazija yra dokumentas.
44. Dokumentas yra fikcija.
45. Fikcija yra strategija.
46. Strategija yra žaidimo taisyklė.
47. Taisyklės yra laužomos.
48. Laužymas yra kūryba.
49. Kūryba yra atsakomybė.
50. Atsakomybė yra santykis.
51. Santykis yra kūrinio forma.
52. Forma yra dialogas.
53. Dialogas yra triukšmas.
54. Triukšmas yra muzika.
55. Muzika yra kvėpavimas.
56. Kvėpavimas yra ritmas.
57. Ritmas yra bendruomenė.
58. Bendruomenė yra procesas.
59. Procesas yra tikslas.
60. Tikslas yra judantis.
61. Judėjimas neturi pabaigos.
62. Pabaiga yra susitarimas.
63. Susitarimai yra trapūs.
64. Trapumas yra grožis.
65. Grožis yra konfliktas.
66. Konfliktas yra energija.
67. Energija yra kūrinio kraujas.
68. Kraujas yra istorija.
69. Istorija yra perrašoma.
70. Perrašymas yra performatyvus.

71. Performansas yra kasdienybė.
72. Kasdienybė yra scena.
73. Scena yra sąmonė.
74. Sąmonė yra medija.
75. Medija yra kūnas.
76. Kūnas yra teritorija.
77. Teritorija yra laikina.
78. Laikinumas yra protestas.
79. Protestas yra estetiškas veiksmai.
80. Veiksmai yra žinutė.
81. Žinutė gali būti tuščia.
82. Tuštuma gali būti pilna.
83. Pilnatvė yra iliuzija.
84. Iliuzija yra konstrukcija.
85. Konstrukcija yra pasirinkimas.
86. Pasirinkimas yra privilegija.
87. Privilegija turi būti reflektuojama.
88. Refleksija yra kūrinio veidrodis.
89. Veidrodis gali meluoti.
90. Melas gali atskleisti.
91. Atskleidimas yra skausmingas.
92. Skausmas yra mokytojas.
93. Mokymas yra bendrakūra.
94. Bendrakūra yra ateities etika.
95. Etika yra estetika veiksmas.
96. Veiksmai yra kvietimas.
97. Kvietimas yra atvirumas.
98. Atvirumas yra rizika.
99. Rizika yra gyvybė.
100. Gyvybė yra didžiausias meno kūrinys.

I SKYRIUS

NUO PRAGMATIZMO PRIE POSTPRAGMATINIO MENO: FUNKCIJOS, PATYRIMO IR PRASMĖS TRANSFORMACIJOS

1.1 Filosofinės situacijos diagnozė

Postpragmatinio meno filosofija atsiranda kaip kritinė refleksija po ilgo Pragmatizmas poveikio Vakarų estetinei ir kultūrinei minčiai. Nors pragmatizmas niekada nebuvo vienaalytė doktrina, jo pagrindinė intencija — vertinti idėjas pagal jų veiksmingumą patyrimo lauke — suformavo specifinį meno supratimą: menas laikytas gyvenimo kokybės gerinimo praktika, socialinio jautrumo forma ir patyrimo organizavimo būdu.

Šiame skyriuje siekiama parodyti, kad postpragmatinis menas nėra paprastas pragmatizmo atmetimas. Tai veikiau jo radikalizacija ir peržengimas, atsirandantis tada, kai pragmatinė vertės logika ima nebeaiškinti estetinių reiškinių, ypač technologizuotoje ir vėlyvojo kapitalizmo sąlygomis funkcionuojančioje kultūroje.

1.2 Patyrimas kaip pragmatizmo centrinė kategorija

Vienas svarbiausių pragmatizmo indėlių į estetiką yra patyrimo teorija, sistemingiausiai išplėtotą John Dewey veikale *Art as Experience*. Dewey atsisako tradicinės meno autonomijos sampratos ir teigia, kad estetiškas patyrimas nėra izoliuotas nuo kasdienybės. Priešingai — jis yra intensyvesnė, sąmoningiau struktūruota gyvenimo patyrimo forma.

Dewey estetikoje menas:

1. nėra tik objektas,
2. nėra tik reprezentacija,
3. nėra tik kontempliacijos šaltinis.

Jis yra veiklos organizavimas, patyrimo ritmizavimas, energijos koncentracija. Estetinis momentas atsiranda tada, kai žmogaus santykis su aplinka tampa integruotas ir prasmingas.

Tačiau būtent ši patyrimo integracijos idėja tampa problemine šiuolaikiniame mene. Fragmentuotoje skaitmeninėje kultūroje patyrimas dažnai yra:

1. pertraukiamas,
2. simuliuojamas,
3. algoritmiškai moduluojamas,
4. ekonomiškai instrumentizuojamas.

Todėl kyla klausimas: ar vis dar įmanoma „vientisa patirtis“, kuri buvo Dewey estetinio idealumo sąlyga?

1.3 Tiesos kaip veiksmingumo samprata ir jos ribos

Pragmatizmo epistemologinė šerdis dažnai siejama su William James teiginiu, kad tiesa yra tai, kas „veikia“. Tiesa nėra metafizinė substancija — ji yra praktinių pasekmių rezultatas.

Estetiniame kontekste ši pozicija leidžia manyti, kad meno vertė gali būti matuojama:

1. emociniu poveikiu,
2. socialiniu transformaciniu potencialu,
3. edukacine funkcija,
4. bendruomenės kūriniu.

Tačiau vėlyvojo modernumo sąlygomis veiksmingumo kriterijus tampa vis labiau kolonizuotas ekonominės racionalybės. Jei kažkas „veikia“, dažnai tai reiškia, kad:

1. generuoja dėmesį,
2. sukuria rinkos vertę,
3. didina produktyvumą,
4. optimizuoja vartojimą.

Šiame kontekste postpragmatinis menas atsiranda kaip atsitraukimas nuo veiksmingumo imperatyvo. Jis pradeda vertinti tai, kas neveikia, kas stringa, kas trikdo komunikaciją.

1.4 Instrumentalizmo krizė mene

Pragmatizmas dažnai interpretuojamas kaip filosofinis instrumentalizmas — požiūris, kad idėjos yra įrankiai problemoms spręsti. Tačiau meno praktikoje toks požiūris susiduria su paradoksu.

Jei menas tampa tik įrankiu:

1. politinei agitacijai,
2. terapijai,
3. edukacijai,
4. rinkos inovacijai.

Menas rizikuoja prarasti savo ontologinį neapibrėžtumą, kuris istoriškai buvo vienas svarbiausių kūrybos šaltinių.

Postpragmatinis menas reaguoja į šią situaciją iškeldamas neinstrumentalizuojamumo vertę. Kūrinys gali būti:

1. neaiškus,
2. neproduktyvus,
3. neefektyvus,
4. net nepageidaujamas.

Būtent ši „neigiama funkcija“ leidžia menui tapti kritinės refleksijos teritorija.

1.5 Neopragmatizmas ir kalbos posūkis

Vėlesnė pragmatizmo transformacija, siejama su Richard Rorty, perkelia dėmesį nuo patyrimo prie kalbos. Rorty teigia, kad tiesa yra tai, kas įtikinamai funkcionuoja diskurse. Tokiu būdu estetika tampa retorikos, interpretacijos ir solidarumo kūrimo praktika.

Ši pozicija atveria svarbias galimybes meno teorijai:

1. legitimizuoja pluralizmą,
2. silpnina metafizinius kriterijus,
3. skatina kūrybinę ironiją.

Tačiau kartu ji sukuria naują problemą. Jei menas yra tik diskurso forma, tuomet jo materialus ar sensorinis poveikis gali būti nuvertintas. Postpragmatinis menas, priešingai, siekia sugrąžinti patyrimo radikalumą, kuris ne visada redukuojamas į kalbą.

1.6 Technologinė modernybė ir patyrimo fragmentacija

Skaitmeninės medijos transformuoja patyrimo struktūrą. Informacija cirkuliuoja greičiau nei refleksija, o estetiškas atsakas dažnai tampa momentinis ir paviršinis.

Šioje situacijoje pragmatinė logika įgyja naują formą:

1. algoritmai optimizuoja kultūrinį vartojimą,
2. platformos modeliuoja skonį,
3. duomenys numato reakcijas.

Menas vis dažniau tampa prognozuojamo afekto ekonomikos dalimi.

Postpragmatinis menas siekia ištrūkti iš šio ciklo kurdamas situacijas, kurios:

1. nėra lengvai interpretuojamos,
2. negali būti optimizuotos,
3. trikdo vartojimo ritmą.

Taip jis sukuria patyrimo „lūžius“, kurie tampa filosofinės refleksijos pradžia.

1.7 Postpragmatinė tezė: menas po veiksmingumo

Postpragmatinio meno filosofija siūlo peržengti klausimą „ką menas daro?“ ir pereiti prie klausimo „ką menas leidžia patirti, net jei tai neturi aiškios funkcijos?“

Ši pozicija remiasi keliomis prielaidomis:

1. Ne visi patyrimai turi būti integruojami.
2. Ne visa kūryba turi būti socialiai naudinga.
3. Ne visa prasmė turi būti stabilizuota.
4. Ne visa estetika turi būti komunikuojama.

Menas tampa teritorija, kurioje galima eksperimentuoti su:

1. nežinojimu,
2. nesėkme,
3. disonansu,
4. ontologiniu nesaugumu.

Tokiu būdu postpragmatinis menas ne naikina pragmatizmo paveldą, o parodo jo ribas istoriniame kontekste.

1.8 Išvada

Perėjimas nuo pragmatizmo prie postpragmatinio meno žymi platesnę kultūrinę transformaciją: nuo tikėjimo racionalių progresu prie gyvenimo sudėtingumo pripažinimo.

Jei pragmatizmas tikėjo, kad patyrimą galima organizuoti taip, jog jis taptų prasmingas ir veiksmingas, postpragmatinis menas rodo, kad: kartais prasmingiausi patyrimai yra tie, kurie išlieka neapibrėžti.

Ši neapibrėžtis nėra trūkumas — tai kūrybinė galimybė.

II SKYRIUS

FENOMENOLOGIJA IR PATYRIMO RADIKALIZACIJA

POSTPRAGMATINIAME MENE

2.1 Fenomenologinis posūkis estetikoje

Fenomenologija kaip filosofinė kryptis, susiformavusi XX a. pradžioje, radikaliai pakeitė meno ir patyrimo santykio supratimą. Jei klasikinė estetika siekė nustatyti objektyvius grožio kriterijus, fenomenologinė tradicija nukreipė dėmesį į patyrimo struktūras, per kurias menas tampa prasmingas.

Postpragmatinio meno teorijoje fenomenologija atlieka dvigubą funkciją. Viena vertus, ji suteikia conceptualius įrankius analizuoti kūnišką, situacinį ir laikiną estetinio patyrimo pobūdį. Kita vertus, ji tampa kritikos objektu — postpragmatinis menas siekia ne tik perimti fenomenologiją, bet ir ją radikalizuoti, išplėsdamas patyrimo sampratą už subjektyvumo ribų.

2.2 Intencionalumas ir meno patyrimo kryptingumas

Fenomenologijos ištakos siejamos su Edmund Husserl, kuris suformulavo vieną pagrindinių šios krypties principų — intencionalumą. Kiekvienas sąmonės aktas yra nukreiptas į kažką: objektą, idėją, prisiminimą ar vaizduotės konstruktą.

Estetiniame kontekste tai reiškia, kad meno kūrinys nėra vien fizinis artefaktas. Jis egzistuoja kaip sąmonės koreliatas — tai, kas atsiskleidžia patyrimo akte.

Tačiau postpragmatinis menas iškelia klausimą:

kas nutinka intencionalumui, kai patyrimas tampa fragmentuotas, daugiakanalis ir technologijų mediatuotas?

Šiuolaikinėse meninėse situacijose žiūrovo dėmesys dažnai išskaidomas tarp:

1. fizinės erdvės,
2. skaitmeninio vaizdo,
3. garsinių impulsų,
4. socialinių sąveikų.

Tokiu būdu intencionalumas nebeveikia kaip stabilus kryptingumas. Jis tampa svyruojantis, nestabilus ir kartais net neįmanomas.

2.3 Kūniškumas kaip estetišės patirties pagrindas

Fenomenologinė kūniškumo teorija, plėtotą Maurice Merleau-Ponty, turėjo esminį poveikį šiuolaikinei meno filosofijai. Merleau-Ponty teigė, kad kūnas nėra objektas tarp kitų objektų — jis yra pasaulio suvokimo sąlyga.

Estetinė patirtis šiuo požiūriu yra:

1. sensorinė,
2. kinestetinė,
3. afektyvi,
4. situacinė.

Postpragmatinis menas perima šią poziciją, tačiau ją išplečia. Kūniškumas čia suvokiamas ne tik kaip biologinė struktūra, bet kaip:

1. technologijų pratęstas kūnas,
2. socialinių normų formuojamas kūnas,
3. duomenimis modeliuojamas kūnas.

Todėl estetišės patyrimas tampa hibridinis — jis vyksta tarp fizinės ir virtualios tikrovės.

2.4 Afektas ir priešrefleksinis patyrimas

Fenomenologijoje svarbi vieta tenka priešrefleksiniam patyrimui — momentams, kai sąmonė dar nespėjo konceptualizuoti to, kas vyksta. Postpragmatiniame mene tokie momentai tampa sąmoningai kuriami.

Afektas čia suprantamas kaip:

1. intensyvumo pliūpsnis,
2. emocinis neapibrėžtumas,
3. kūniškas rezonansas.

Ši patirtis dažnai pasireiškia:

1. imersinėse instaliacijose,
2. performansuose,
3. sensorinėse aplinkose.

Svarbu tai, kad afektas nėra vien subjektyvi reakcija. Jis gali būti kolektyvinis, plisti tarp žmonių kaip nuotaika ar įtampa.

2.5 Patyrimo laikiškumas

Fenomenologinė laiko analizė rodo, kad patyrimas visada yra temporaliai struktūruotas. Dabartis nėra izoliuota — ji apima:

1. retenciją (ką tik buvusią praeitį),
2. protenciją (numanomą ateitį).

Postpragmatinis menas dažnai manipuliuoja šiomis struktūromis:

1. kuria pasikartojimus,
2. įveda vėlavimus,
3. destabilizuoja naratyvinį tęstinumą.

Tokiu būdu žiūrovas patiria laiko sutrikimą, kuris gali sukelti refleksiją apie pačią patyrimo prigimtį.

2.6 Inter-subjektyvumas ir kolektyvinė estetika

Fenomenologija pabrėžia, kad pasaulis yra dalijamas su kitais. Inter-subjektyvumas reiškia, kad patyrimas visada yra bent potencialiai bendras.

Postpragmatinis menas šią idėją transformuoja į praktinę strategiją:

1. dalyvaujantis menas,
2. bendrakūros projektai,
3. situacinės bendruomenės.

Tačiau kartu atsiranda naujas klausimas:

ar kolektyvinė estetika nepanaikina individualios patirties unikalumo?

Kai kūrinys tampa socialine platforma, estetinis intensyvumas kartais išsisklaido komunikacijoje. Postpragmatinis menas balansuoja tarp šių dviejų polių:

1. bendrumo,
2. vienatvės.

2.7 Fenomenologijos ribos technologinėje kultūroje

Nors fenomenologija suteikia vertingų įrankių meno analizei, ji susiduria su iššūkiais skaitmeninėje eroje. Tradicinė fenomenologija remiasi prielaida, kad patyrimo subjektas yra:

1. santykinai vientisas,
2. įkūnytas,
3. situuotas fizinėje aplinkoje.

Tačiau šiandien patyrimas gali būti:

1. teleprezencinis,
2. algoritmiškai struktūruotas,
3. fragmentuotas tarp platformų.

Todėl postpragmatinis menas siekia kurti postfenomenologinę estetiką, kurioje patyrimo centras nėra vien žmogaus sąmonė.

2.8 Patyrimo radikalizacija: už subjekto ribų

Postpragmatinė fenomenologija siūlo išplėsti patyrimo sampratą įtraukiant:

1. mašininį suvokimą,
2. ekologinius procesus,
3. kolektyvinius intelektus.

Menas čia tampa vieta, kur galima eksperimentuoti su:

1. nežmogiškomis perspektyvomis,
2. sensoriniais disbalansais,
3. ontologinėmis anomalijomis.

Tokie kūriniai ne tik reprezentuoja pasaulį — jie kuria naujus patyrimo režimus.

2.9 Išvada

Fenomenologija padėjo suprasti, kad menas yra ne tik objektų kūrimas, bet ir patyrimo organizavimas. Postpragmatinis menas žengia toliau — jis siekia deorganizuoti patyrimą, parodyti jo trapumą ir sąlygiškumą.

Jei klasikinė fenomenologija tikėjo galimybe aprašyti patyrimo struktūras, postpragmatinis menas rodo, kad šios struktūros gali būti:

1. suardomos,
2. perprogramuojamos,
3. kolektyviai pergyvenamos.

Todėl estetika tampa ne stabilios formos analize, o nuolatine eksperimentine praktika.

III SKYRIUS

POSTSTRUKTŪRALIZMAS IR PRASMĖS KRIŽĖ

POSTPRAGMATINIAME MENE

3.1 Nuo struktūros prie nestabilumo

Poststruktūralizmas XX a. antroje pusėje tapo viena įtakingiausių filosofinių ir teorinių kryptų, transformavusių meno, kalbos ir subjektyvumo sampratas. Jei struktūralizmas siekė nustatyti stabilias reikšmės sistemas, poststruktūralizmas parodė, kad reikšmė visada yra judėjimo būsenoje.

Postpragmatinio meno filosofijoje poststruktūralizmas tampa esminiu teoriniu pagrindu, leidžiančiu suprasti:

1. prasmės nepastovumą,
2. autorystės krizę,
3. reprezentacijos destabilizaciją,
4. estetinio patyrimo fragmentaciją.

Šiame skyriuje nagrinėjama, kaip poststruktūralistinė mintis transformuoja meno ontologiją ir kaip postpragmatinis menas radikalizuoja šias transformacijas.

3.2 Diskurso analizė ir galios estetika

Svarbi poststruktūralizmo figūra yra Michel Foucault, kuris analizavo žinojimo ir galios santykį. Foucault teigė, kad diskursai ne tik aprašo realybę — jie ją kuria ir reguliuoja.

Meno kontekste tai reiškia, kad kūrinys:

1. egzistuoja institucijų tinkluose,
2. priklauso nuo interpretacinių režimų,
3. yra legitimuojamas kultūrinių praktikų.

Postpragmatinis menas perima šią analizę ir nukreipia ją prieš pačias meno institucijas. Jis siekia kurti situacijas, kuriose:

1. kuratorinė kontrolė silpnėja,
2. vertinimo kriterijai tampa neaiškūs,
3. auditorija priversta reflektuoti savo poziciją.

Taip estetika tampa galios santykių tyrimo lauku.

3.3 Dekonstrukcija ir reikšmės atidėjimas

Dekonstrukcijos teorija, plėtotą Jacques Derrida, pabrėžia, kad tekstai — o platesne prasme visi kultūriniai reiškiniai — neturi galutinės reikšmės. Reikšmė nuolat atidedama, slysta tarp ženklų, generuoja naujas interpretacijas.

Postpragmatiniame mene ši idėja pasireiškia:

1. atvirų naratyvų formomis,
2. fragmentuotomis instaliacijomis,
3. performansais be aiškos kulminacijos.

Kūrinys tampa procesu be uždarymo.

Svarbus dekonstrukcijos aspektas yra opozicijų destabilizavimas:

1. originalas / kopija,
2. autorius / žiūrovas,
3. forma / turinys.

Postpragmatinis menas dažnai veikia būtent šių opozicijų griovimo režimu.

3.4 Simuliacija ir hiperrealumas

Vėlyvojo kapitalizmo kultūrą radikaliam analizuoti Jean Baudrillard. Jo simuliacijos teorija teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje ženklai nebėra susieti su stabilia realybe. Jie kuria hiperrealias struktūras, kurios tampa labiau įtikinamos nei pati tikrovė.

Meno srityje tai reiškia:

1. reprezentacija gali egzistuoti be referento,
2. dokumentas gali būti fikcija,
3. patyrimas gali būti iš anksto suprojektuotas.

Postpragmatinis menas dažnai žaidžia su šia situacija, kurdamas kūrinius, kurie:

1. atrodo autentiški, bet yra simuliuoti,
2. atrodo fikciniai, bet turi realų poveikį,
3. destabilizuoja žiūrovo pasitikėjimą percepcija.

Tokiu būdu estetiškas patyrimas tampa ontologinio neapibrėžtumo scena.

3.5 Autorystės krizė

Poststruktūralizmas iškėlė klausimą apie autoriaus statusą. Autorius nebėra laikomas galutiniu reikšmės šaltiniu. Reikšmė formuojasi interpretacijos procese.

Postpragmatiniame mene ši krizė įgauna naujas formas:

1. kolektyvinė kūryba,
2. algoritminė generacija,
3. publikai deleguota sprendimo galia.

Kūrinys tampa atvira sistema, kurioje autorystė yra paskirstyta.

Tačiau tai sukuria ir naujų problemų. Jei niekas nėra galutinis autorius, kas prisiima atsakomybę už kūrinio poveikį? Postpragmatinė teorija šį klausimą palieka atvirą, skatindama etinę refleksiją.

3.6 Reprerentacijos griūti ir postvaizdinė estetika

Tradicinė estetika dažnai rėmėsi prielaida, kad menas reprezentuoja pasaulį. Poststruktūralizmas parodė, kad reprezentacija visada yra konstrukcija.

Postpragmatinis menas žengia dar toliau — jis dažnai atsisako reprezentacijos kaip tokios.

Vietoje jos atsiranda:

1. situacijos,
2. procesai,
3. patyrimo dizainas.

Žiūrovas ne tiek „mato“ kūrinį, kiek į jį patenka.

Tai kuria postvaizdinę estetiką, kurioje svarbesnis tampa:

1. dalyvavimas,
2. sensorinis įsitraukimas,
3. laiko patyrimas.

3.7 Prasmės krizė kaip kūrybinė galimybė

Poststruktūralizmas dažnai buvo kritikuojamas dėl reliatyvizmo ar nihilizmo. Tačiau postpragmatinio meno kontekste prasmės krizė suvokiama ne kaip grėsmė, o kaip:

1. eksperimentinė erdvė,
2. vaizduotės išlaisvinimas,
3. ontologinio jautrumo plėtra.

Kai prasmė nėra iš anksto nustatyta, menas gali:

1. generuoti naujus santykius,
2. kurti netikėtas patyrimo formas,
3. destabilizuoti socialinius stereotipus.

3.8 Diskurso materialumas ir kūno grįžimas

Nors poststruktūralizmas pabrėžia kalbos svarbą, postpragmatinis menas siekia parodyti, kad diskursas visada turi materialias pasekmes. Kalba veikia kūnus, architektūrą, technologijas.

Todėl postpragmatinė estetika jungia:

1. diskurso analizę,
2. fenomenologinį kūniškumą,
3. technologinę mediaciją.

Ši sintezė leidžia suvokti meną kaip daugialypę realybės transformavimo praktiką.

3.9 Išvada

Poststruktūralizmas išmokė meno teoriją abejoti stabiliais pagrindais: autoriumi, prasme, reprezentacija. Postpragmatinis menas šią abejonę paverčia kūrybine strategija.

Jei pragmatizmas siekė, kad idėjos veiktų, o fenomenologija — kad patyrimas būtų aprašomas, poststruktūralizmas parodė, kad:

nei veiksmingumas, nei patyrimas nėra galutiniai kriterijai.

Postpragmatinis menas egzistuoja būtent šioje tarpėje — tarp veikimo ir reikšmės, tarp patyrimo ir jo dekonstrukcijos.

IV SKYRIUS

KŪRINYS KAIP ĮVYKIS: POSTPRAGMATINĖ MENO ONTOLOGIJA

4.1 Ontologinis posūkis mene

Vienas radikaliausių šiuolaikinės meno filosofijos posūkių yra perėjimas nuo kūrinio kaip objekto prie kūrinio kaip įvykio sampratos. Šis posūkis susijęs tiek su performanso menu, tiek su konceptualizmo tradicija, tiek su poststruktūralistinėmis reikšmės destabilizacijos teorijomis.

Postpragmatiniame mene kūrinys nebėra stabilus artefaktas, turintis aiškias ribas erdvėje ir laike. Jis tampa:

1. situacija,
2. patyrimo intensyvumu,
3. santykių tinklu,
4. laikina ontologine konfigūracija.

Šiame skyriuje analizuojama, kaip susiformuoja kūrinio kaip įvykio paradigma ir kokias filosofines pasekmes ji sukelia.

4.2 Ontologija po objekto: procesualumo paradigma

Modernioji estetika ilgą laiką rėmėsi kūrinio autonomijos idėja. Net ir kai buvo pabrėžiamas interpretacijos vaidmuo, pats kūrinys dažniausiai buvo suvokiamas kaip materialiai identifikuojamas vienetas.

Tačiau XX a. pabaigoje ši samprata pradėjo byrėti. Procesualumo filosofija, siejama su Alfred North Whitehead, pasiūlė kitokį būties modelį: realybė yra sudaryta ne iš substancijų, o iš įvykių.

Whitehead teigė, kad „tikrovė yra tapsmo procesas“, o stabilumas yra tik laikinas santykių sustingimas. Ši idėja tapo itin svarbi meno teorijai, nes leido suvokti kūrinį ne kaip baigtą formą, bet kaip nuolatinį aktualizavimąsi.

Postpragmatinis menas perima šią ontologiją ir paverčia ją kūrybine strategija.

4.3 Performanso ontologija ir efemeriskumas

Performanso teorijoje kūrinio kaip įvykio idėją sistemingai plėtojo Peggy Phelan. Ji teigė, kad performansas egzistuoja tik savo atlikimo momentu ir „išnyksta tuo pat metu, kai įvyksta“.

Ši pozicija meta iššūkį meno rinkos logikai, kuri remiasi:

1. objekto kaupimu,
2. archyvavimu,
3. reprodukcija.

Jei kūrinys yra įvykis, jo negalima pilnai išsaugoti. Dokumentacija tampa tik pėdsaku, o ne pačiu kūriniu.

Postpragmatiniame mene efemeriskumas suvokiamas ne kaip trūkumas, o kaip ontologinė galimybė:

1. kūrinys gali egzistuoti tik prisiminimuose,
2. kūrinys gali būti kolektyvinis,
3. kūrinys gali būti nepakartojamas.

4.4 Įvykis kaip prasmės sproginas

Filosofinę įvykio sampratą radikaliai transformavo Gilles Deleuze. Deleuze įvykį suvokė kaip intensyvumo momentą, kuris keičia situacijos struktūrą.

Įvykis nėra tiesiog faktas. Tai lūžis, kuris sukuria naujas galimybes:

„Įvykis nėra tai, kas nutinka, bet tai, kas tampa įmanoma.“

Ši citata dažnai interpretuojama meno teorijoje kaip nuoroda į kūrybos potencialą destabilizuoti realybę.

Postpragmatinis kūrinys siekia būti būtent toks įvykis:

1. ne reprezentuoti pasaulį,
2. o perkonfigūruoti patyrimo sąlygas.

4.5 Institucinė dimensija ir situacijos kūrimas

Kūrinio kaip įvykio paradigma glaudžiai susijusi su institucinės kritikos tradicija. Menininkai pradėjo kurti projektus, kurie egzistuoja tik kaip:

1. socialinės sąveikos,
2. diskusijos,
3. laikinos struktūros.

Šioje srityje svarbus Nicolas Bourriaud reliacinės estetikos konceptas. Bourriaud teigė, kad šiuolaikinis menas kuria „santykių mikro-utopijas“.

Tačiau postpragmatinis menas žengia toliau — jis ne tik kuria santykius, bet ir tyrinėja jų trapumą, konfliktus, nesėkmes.

4.6 Laikas kaip kūrinio medžiaga

Jei kūrinys yra įvykis, laikas tampa jo pagrindine medžiaga. Postpragmatinis menas manipuliuoja temporaliomis struktūromis:

1. uždelsimu,
2. monotonišku kartojimu,
3. netikėtu nutraukimu.

Tokios strategijos leidžia žiūrovui patirti laiko tankį — momentus, kai įprastas chronologinis srautas tampa refleksijos objektu.

Filosofiškai ši pozicija artima Henri Bergson traukmės sampratai, pagal kurią tikrasis laikas yra kokybinis, o ne kiekybinis.

4.7 Dokumentacijos paradoksas

Kai kūrinys išnyksta kartu su įvykiu, kyla klausimas: kaip apie jį kalbėti? Kaip jį tyrinėti?

Dokumentacija:

1. fotografijos,
2. video įrašai,
3. liudijimai.

Tampa būtini meno istorijai, bet kartu jie transformuoja kūrinio ontologiją.

Kai kurie teoretikai teigia, kad dokumentacija sukuria „antrinį kūrinį“ — interpretacinę struktūrą, kuri gali net užgožti pirminį įvykį.

Postpragmatinis menas dažnai sąmoningai žaidžia su šiuo paradoksu:

1. kuria klaidinančias dokumentacijas,
2. fiktyvius archyvus,
3. performansus be liudininkų.

4.8 Ontologinis nerimas kaip estetiškas efektas

Kūrinys kaip įvykis sukelia specifinį estetinį efektą — ontologinį nerimą. Žiūrovas gali nebežinoti:

1. ar kūrinys jau įvyko,
2. ar jis dar vyksta,
3. ar jis apskritai egzistuoja.

Ši neapibrėžtis tampa refleksijos šaltiniu. Menas nustoja būti tik reprezentacine forma ir tampa egzistencine situacija.

Kai kurie autoriai sieja šį efektą su platesnėmis kultūrinėmis transformacijomis:

1. skaitmeniniu laikinumu,
2. socialinių ryšių nestabilumu,
3. tapatybės fragmentacija.

4.9 Postpragmatinė tezė: kūrinys kaip galimybės struktūra

Postpragmatinio meno filosofija siūlo suprasti kūrinį kaip galimybės struktūrą. Jis nėra tik patirtas momentas — jis palieka potencialą:

1. naujoms interpretacijoms,
2. naujoms bendruomenėms,
3. naujiems patyrimo režimams.

Ši ontologija leidžia menui išlikti gyvam net tada, kai jis materialiai išnyksta.

4.10 Išvada

Perėjimas nuo objekto prie įvykio keičia visą meno filosofijos lauką. Jis verčia permąstyti:

1. autorystę,
2. vertę,
3. archyvavimą,
4. istoriją.

Postpragmatinis menas ne tik priima šį pokytį, bet ir jį intensyvina, kurdamas kūrinius, kurie egzistuoja tarp atsiradimo ir išnykimo.

V SKYRIUS

POSTOBJEKTISKUMAS IR NEMATERIALUMO ESTETIKA

POSTPRAGMATINIAME MENE

5.1 Objekto krizė šiuolaikinėje estetikoje

Vienas ryškiausių XX–XXI a. meno filosofijos pokyčių yra meno objekto ontologinės privilegijos silpnėjimas. Tradicinėje estetikoje kūrinys buvo suprantamas kaip materialus artefaktas — paveikslas, skulptūra, architektūrinė forma ar tekstas. Tačiau šiuolaikinė kūrybinė praktika vis dažniau veikia situacijose, kuriose objektas:

1. tampa antrinis,
2. tampa laikinas,
3. tampa informacinis,
4. kartais visai išnyksta.

Postpragmatinis menas šį procesą interpretuoja ne kaip krizę siaurąja prasme, bet kaip ontologinį poslinkį, leidžiantį permąstyti kūrybos, vertės ir patyrimo santykius.

5.2 Konceptualizmo paveldas ir objekto dematerializacija

Postobjektiškumo genezė dažnai siejama su konceptualaus meno tradicija. XX a. 7-ajame dešimtmetyje menininkai ir teoretikai pradėjo teigti, kad kūrinio esmė slypi ne jo materialume, o idėjoje.

Šią transformaciją analizavo Lucy Lippard, kuri aprašė „meno objekto dematerializaciją“. Ji pastebėjo, kad vis daugiau kūrinių egzistuoja:

1. kaip instrukcijos,
2. kaip dokumentai,
3. kaip konceptualios schemos.

Materialus objektas tampa tik vienu iš galimų kūrinio pasireiškimų.

Postpragmatinis menas perima šią logiką, tačiau ją išplečia technologinio ir socialinio laikinumo kontekste.

5.3 Informacija kaip medžiaga

Skaitmeninės technologijos leidžia menui funkcionuoti kaip duomenų struktūrai. Kūrinys gali būti:

1. algoritmas,
2. tinklo procesas,
3. platformos sąveika,
4. realaus laiko duomenų vizualizacija.

Tokioje situacijoje tradicinė medžiagiškumo samprata transformuojasi. Medžiaga tampa:

1. nepastovi,
2. replikuojama,
3. globaliai paskirstyta.

Šis pokytis meta iššūkį meno vertės modeliams, kurie remiasi unikalumu ir nuosavybe.

5.4 Postobjektiškumas ir patyrimo dizainas

Kai objektas praranda centrinę vietą, menas ima veikti kaip patyrimo architektūra. Kūrinys organizuoja situaciją, o ne pateikia formą.

Tai gali būti:

1. interaktyvios instaliacijos,
2. dalyvaujantys projektai,
3. socialiniai eksperimentai,
4. sensorinės aplinkos.

Tokiose praktikose žiūrovas tampa:

1. bendrakūrėju,
2. vartotoju,
3. liudininku,
4. kartais net pačiu kūriniu.

Postpragmatinis menas šią situaciją analizuoja kaip ontologinę transformaciją: kūrinys nebeegzistuoja „ten“, jis egzistuoja tarp žmonių, technologijų ir laiko.

5.5 Nematerialumas ir ekonomikos paradoksas

Nors postobjektiškumas gali atrodyti kaip išsilaisvinimas nuo rinkos logikos, realybėje situacija yra ambivalentiška. Nematerialūs kūriniai dažnai:

1. tampa platformų turiniu,
2. generuoja duomenų vertę,
3. yra monetizuojami netiesiogiai.

Tai sukuria paradoksą: menas atsisako objekto, tačiau vis tiek dalyvauja ekonominėse struktūrose.

Postpragmatinė teorija šį paradoksą interpretuoja kaip postmaterialios kapitalizmo fazės simptomą, kuriame vertė kuriama ne tik iš daiktų, bet ir iš:

1. dėmesio,
2. emocijų,
3. socialinių ryšių.

5.6 Ontologinė nestabilumo estetika

Postobjektiškumas sukuria specifinį estetinį efektą — ontologinį nestabilumą. Žiūrovas gali nebesuprasti:

1. kur baigiasi kūrinys,
2. kada jis prasideda,
3. ar jis turi galutinę formą.

Ši patirtis dažnai yra sąmoningai konstruojama. Menas tampa neapibrėžtumo technologija, leidžiančia reflektuoti mūsų santykį su realybe.

Filosofiškai ši situacija artima procesualumo ontologijai, siejamai su Alfred North Whitehead, kuri teigia, kad stabilūs objektai yra tik laikini įvykių sancaupų efektai.

5.7 Tinklinė ontologija ir paskirstyta autorystė

Skaitmeninėje kultūroje kūriniai dažnai egzistuoja kaip tinkliniai procesai. Jie priklauso nuo:

1. serverių infrastruktūros,
2. vartotojų sąveikų,
3. programinės logikos,
4. nuolatinių atnaujinimų.

Tokioje situacijoje autorystė tampa paskirstyta. Kūrinių gali modifikuoti:

- kiti menininkai,
- auditorija,
- net automatinės sistemos.

Postpragmatinis menas šią būseną interpretuoja kaip naują kūrybos ekologiją, kurioje svarbiausia ne kontrolė, o atsakomybės dalijimasis.

5.8 Archyvo problema

Postobjektiški kūriniai kelia iššūkių meno istorijai ir muziejinėms institucijoms. Kaip archyvuoti:

1. procesą,
2. santykį,
3. laiką,
4. interakciją.

Kai kurie teoretikai siūlo pereiti prie „gyvų archyvų“ modelio, kuriame kūrinys nėra fiksuojamas, o nuolat rekonstruojamas.

Postpragmatinis menas dažnai kritikuoja archyvavimo logiką kurdamas kūrinius, kurie:

1. nepalieka dokumentacijos,
2. palieka klaidinančius pėdsakus,
3. egzistuoja tik gandų ar pasakojimų pavidalu.

5.9 Postobjektiškumas ir posthumanistinė estetika

Objekto silpnėjimas susijęs ir su platesne posthumanistine filosofija. Kūryba nebėra vien žmogaus privilegija. Joje dalyvauja:

1. algoritmai,
2. ekologinės sistemos,
3. technologiniai tinklai.

Kai kurie autoriai, pavyzdžiui Donna Haraway, siūlo mąstyti apie kūrybą kaip apie tarprūšinį bendradarbiavimą.

Postpragmatinis menas šią idėją perkelia į praktinį lygmenį, kurdamas projektus, kuriuose autoriaus tapatybė tampa:

1. hibridinė,
2. laikina,
3. daugialypė.

5.10 Išvada

Postobjektiškumas nėra vien stilistinė tendencija. Tai gilus ontologinis pokytis, transformuojantis meno filosofiją. Kūrinys tampa:

1. procesu,
2. santykiu,
3. galimybe,
4. patyrimo režimu.

Postpragmatinis menas šį pokytį interpretuoja kaip kvietimą permąstyti ne tik kūrybą, bet ir pačią realybės struktūrą.

Kai objektas išnyksta, atsiveria naujas klausimas:
kas lieka meno vietoje?

Atsakymas nėra vienareikšmis — ir būtent ši neapibrėžtis tampa postpragmatinės estetikos gyvybės šaltiniu.

VI SKYRIUS

SANTYKINĖ ONTOLOGIJA IR RELACINĖS BŪTIES ESTETIKA POSTPRAGMATINIAME MENE

6.1 Įvadas: nuo substancijos prie santykio

Vienas fundamentaliausių šiuolaikinės filosofijos posūkių yra ontologinis perėjimas nuo substancijos prie santykio. Jei klasikinė metafizika siekė identifikuoti stabilias esmes, šiuolaikinės teorijos vis dažniau teigia, kad realybė yra dinamiškų ryšių tinklas.

Postpragmatinio meno filosofijoje ši pozicija transformuoja patį kūrinio supratimą. Kūrinys nebėra autonomiška struktūra — jis yra:

1. sąveika,
2. procesas,
3. intensyvumo pasiskirstymas,
4. laikina bendrabūvio forma.

Šiame skyriuje analizuojama, kaip santykinė ontologija leidžia permąstyti meno kūrimą, patyrimą ir interpretaciją.

6.2 Procesualumo ontologija ir santykių pirmenybė

Procesualios būties modelį išsamiai plėtojo Alfred North Whitehead, kuris teigė, kad tikrovė sudaryta iš įvykių santykių. Objektai nėra pirminiai — jie yra santykių stabilizacijos efektai.

Ši idėja leidžia meno filosofijoje suformuluoti naują tezės variantą: kūrinys neegzistuoja prieš santykį — jis atsiranda santykyje.

Postpragmatinis menas šią ontologiją praktikuoja kurdamas situacijas, kuriose kūrinys:

1. priklauso nuo dalyvių veiksmų,
2. keičiasi laikui bėgant,
3. neturi galutinės formos.

Tokiu būdu kūryba tampa bendrabūvio eksperimentu.

6.3 Reliacinė estetika ir socialinės mikrostruktūros

Santykinės ontologijos meninę artikuliaciją ryškiai suformulavo Nicolas Bourriaud, įvesdamas reliacinės estetikos sąvoką. Jo teigimu, šiuolaikinis menas kuria ne objektus, o socialines situacijas.

Kūrinyje tampa:

1. susitikimu,
2. pokalbiu,
3. bendru veiksmu,
4. laikina bendruomene.

Tačiau postpragmatinis menas šią paradigmą ne tik perima, bet ir kritikuoja. Jis klausia:

1. ar santykiai visada yra emancipaciniai?
2. ar dalyvavimas gali tapti nauja kontrolės forma?
3. ar bendruomenė gali būti konfliktinė?

Todėl santykinė ontologija čia suvokiama ne kaip harmonijos modelis, o kaip įtampos laukas.

6.4 Inter-subjektyvumas ir patyrimo bendrumas

Fenomenologinėje tradicijoje inter-subjektyvumas reiškia bendrą pasaulio patyrimo struktūrą. Postpragmatiniame mene ši idėja įgyja eksperimentinę formą.

Kūriniai gali:

1. reikalausti kolektyvinio sprendimo,
2. priklausyti nuo publikos elgesio,
3. išnykti be dalyvavimo.

Tokiu būdu esterinis patyrimas tampa koordinacijos procesu.

Tačiau šis procesas nėra neutralus. Jį veikia:

1. kultūrinės normos,
2. technologiniai interfeisai,
3. institucinės galios.

Santykiai nėra „gryni“ — jie visada yra mediatuoti.

6.5 Tinklinė ontologija skaitmeninėje kultūroje

Skaitmeninė infrastruktūra radikaliai išplečia santykinės ontologijos galimybes. Kūriniai gali egzistuoti kaip:

1. platformų ekosistemos,
2. realaus laiko duomenų mainai,
3. kolektyvinės kūrybos tinklai.

Tokiose situacijose meno ontologija tampa paskirstyta.

Svarbus aspektas yra tai, kad santykiai čia nėra vien socialiniai. Jie yra:

1. techniniai,
2. algoritminiai,
3. ekonominiai.

Postpragmatinis menas siekia atskleisti šių santykių struktūras, parodydamas, kad kūryba vyksta infrastruktūros viduje.

6.6 Afektiniai tinklai ir emocinė ekologija

Santykinė ontologija leidžia analizuoti meną kaip afektų cirkuliaciją. Emocijos nėra tik individualios — jos gali:

1. plisti grupėje,
2. stabilizuoti ar destabilizuoti situaciją,
3. kurti kolektyvinę nuotaiką.

Kai kurie kūriniai sąmoningai kuria afektines aplinkas, kuriose žiūrovai patiria:

1. nerimą,
2. solidarumą,
3. entuziazmą,
4. dezorientaciją.

Tokiu būdu estetika tampa emocinių santykių tyrimo praktika.

6.7 Santykinė ontologija ir autorystės transformacija

Kai kūrinys atsiranda santykiuose, autoriaus statusas keičiasi. Autorius tampa:

1. situacijos iniciatoriumi,
2. procesų moderatoriu,
3. galimybių dizaineriu.

Tačiau galutinė kūrinio forma priklauso nuo dalyvių.

Postpragmatinė teorija šią situaciją interpretuoja kaip autorystės difuziją. Kūryba tampa kolektyviniu intelektu, kuris negali būti pilnai kontroliuojamas.

Tai sukuria etinių dilemų:

1. kas atsako už neigiamus kūrinio efektus?
2. ar dalyvavimas visada savanoriškas?
3. ar santykiai gali būti išnaudojami?

6.8 Konfliktas kaip ontologinis principas

Dažnai santykinė ontologija interpretuojama per harmonijos metaforas. Tačiau postpragmatinis menas pabrėžia konfliktą kaip kūrybinę jėgą.

Santykiai gali būti:

1. asimetriški,
2. nesėkmingi,
3. traumuojantys,
4. politizuoti.

Kai kūrinys sukuria tokią situaciją, estetiškas patyrimas tampa kritinės sąmonės formavimosi vieta.

Šiuo požiūriu menas veikia ne kaip konsensuso platforma, o kaip diferencijos generatorius.

6.9 *Ontologinis trapumas ir laikinos bendruomenės*

Santykinė ontologija pabrėžia, kad visi ryšiai yra laikini. Postpragmatinis menas dažnai kuria:

1. trumpalaikes bendruomenes,
2. situacinius aljansus,
3. efemeriškus kolektyvus.

Tokios struktūros gali išnykti be pėdsakų, tačiau jų patyrimas palieka:

1. prisiminimus,
2. pasakojimus,
3. transformuotus santykius.

Kūrinys tampa socialinės trukmės eksperimentu.

6.10 Postpragmatinė tezė: menas kaip santykių laboratorija

Santykinė ontologija leidžia suprasti postpragmatinį meną kaip laboratoriją, kurioje testuojamos:

1. bendrabūvio formos,
2. komunikacijos ribos,
3. kolektyvinės vaizduotės galimybės.

Kūrinys čia nėra galutinis rezultatas. Jis yra:

1. hipotezė,
2. situacija,
3. kvietimas veikti.

Tokiu būdu menas tampa ontologiniu eksperimentu, leidžiančiu patirti, kaip realybė formuojasi santykiuose.

6.11 Išvada

Santykinės ontologijos paradigma radikaliai transformuoja meno filosofiją. Ji parodo, kad kūrinys nėra izoliuotas objektas ar vienkartinis įvykis — jis yra dinaminė ryšių struktūra.

Postpragmatinis menas šią paradigmą išnaudoja kurdamas situacijas, kuriose:

1. realybė tampa derybų procesu,
2. prasmė atsiranda sąveikoje,
3. estetika tampa bendrabūvio praktika.

Todėl menas šiandien gali būti suvokiamas kaip vieta, kur ne tik kuriamos formos, bet ir kuriami santykiai, iš kurių gimsta pasauliai.

VII SKYRIUS

NEEFEKTYVUMO ESTETIKA: PRODUKTYVUMO KRITIKA

POSTPRAGMATINIAME MENE

7.1 Efektyvumo ideologija šiuolaikinėje kultūroje

Šiuolaikinė visuomenė dažnai grindžiama efektyvumo, optimizacijos ir produktyvumo principais. Šios vertybės formuoja ne tik ekonomiką ar technologijas, bet ir kasdienio gyvenimo ritmus, kūrybos procesus bei kultūrines institucijas.

Postpragmatinio meno filosofijoje neefektyvumo estetika atsiranda kaip kritinė reakcija į šią logiką. Ji siekia parodyti, kad:

1. ne viskas turi būti naudinga,
2. ne kiekvienas procesas turi būti optimizuotas,
3. ne kiekviena patirtis turi būti produktyvi.

Menas tampa vieta, kur galima eksperimentuoti su laiko švaistymu, lėtumu ir nesėkme.

7.2 Darbo etika ir modernybės projektas

Efektyvumo ideologija glaudžiai susijusi su modernybės istorija. Sociologai, tokie kaip Max Weber, analizavo protestantiškos darbo etikos vaidmenį kapitalizmo formavimesi. Weber teigė, kad racionalus darbo organizavimas tapo moraline norma.

Ši norma persikėlė ir į kūrybą. Menininkai pradėjo būti vertinami pagal:

1. produktyvumą,
2. matomumą,
3. projektų skaičių,
4. institucinių grantų gavimą.

Postpragmatinis menas kritikuoja šį modelį, parodydamas, kad kūrybinis procesas dažnai reikalauja:

1. neapibrėžto laiko,
2. klaidų,
3. stagnacijos,
4. tylos.

7.3 Lėtumo estetika

Vienas svarbiausių neefektyvumo estetikos aspektų yra lėtumas. Lėtumo strategijos gali apimti:

1. monotoniškus veiksmus performanse,
2. ilgalaikes instaliacijas,
3. kūrinius, kurie keičiasi metų ar dešimtmečių laikotarpiu.

Lėtumas destabilizuoja vartojimo logiką, kuri remiasi greitu įspūdžių keitimu. Tokiu būdu žiūrovas susiduria su patyrimo rezistencija.

Kai kurie teoretikai šią strategiją sieja su filosofine trukmės samprata, plėtotą Henri Bergson, kuri pabrėžia kokybinį laiko pobūdį.

7.4 Nuobodulio fenomenologija

Nuobodulys tradiciškai laikomas neigiama būseną, tačiau postpragmatinis menas jį interpretuoja kaip estetinę galimybę. Nuobodulys gali:

1. sulėtinti percepciją,
2. išryškinti aplinkos detales,
3. skatinti refleksiją.

Kai kūrinys nesuteikia momentinio stimulo, žiūrovas priverstas perorganizuoti savo dėmesį.

Kai kurie filosofai, pavyzdžiui Martin Heidegger, nuobodulį laikė egzistencinės atvirumo būsenos forma. Postpragmatinis menas šią idėją perkelia į praktinį lygmenį.

7.5 Klaida ir nesėkmė kaip kūrybiniai metodai

Efektyvumo kultūra siekia eliminuoti klaidas. Tačiau menas dažnai vystosi būtent per nesėkmes. Postpragmatinė estetika legitimizuoja:

1. nebaigtus projektus,
2. žlugusias intervencijas,
3. techninius trikdžius,
4. nesuprastas koncepcijas.

Klaida tampa estetinė forma.

Ši strategija siejama su platesne postmoderniosios kultūros kritika, kuri pabrėžia sistemų trapumą ir netobulumą.

7.6 Triukšmas ir informacijos perteklius

Neefektyvumo estetika pasireiškia ir per triukšmo naudojimą. Triukšmas gali būti:

1. garsinis,
2. vizualinis,
3. informacinis.

Jis trikdo komunikaciją ir destabilizuoja reikšmės perdavimą. Filosofškai tai rezonuoja su informacijos teorijos interpretacijomis, kurios rodo, kad triukšmas yra ne tik trukdis, bet ir naujų struktūrų atsiradimo sąlyga.

Postpragmatinis menas dažnai kuria situacijas, kuriose žiūrovas turi naviguoti tarp perteklinių signalų.

7.7 Neefektyvumas ir politinė dimensija

Efektyvumo kritika turi politinių implikacijų. Produktyvumo normos gali legitimuoti:

1. socialinę nelygybę,
2. darbo išnaudojimą,
3. kultūrinį standartizavimą.

Menas, kuris atsisako būti efektyvus, gali tapti pasipriešinimo forma.

Šiuo požiūriu svarbi kritinė teorija, siejama su Frankfurto mokykla, kuri analizavo instrumentinio racionalumo dominavimą modernybėje.

7.8 Afektinė rezistencija

Neefektyvumo estetika veikia ne tik konceptualiai, bet ir afektyviai. Ji gali sukelti:

1. frustraciją,
2. nuovargį,
3. dezorientaciją,
4. kontempliaciją.

Šios būsenos leidžia patirti alternatyvius laiko ir vertės režimus. Žiūrovas gali suvokti, kad jo reakcijos taip pat yra socialiai suformuotos.

7.9 Postpragmatinė tezė: kūryba kaip neoptimizuojama praktika

Postpragmatinio meno filosofija siūlo suprasti kūrybą kaip veiklą, kuri negali būti pilnai integruota į efektyvumo sistemas. Menas gali:

1. vilkinti sprendimus,
2. kurti nereikalingas struktūras,
3. generuoti perteklinius patyrimus.

Šios savybės leidžia menui veikti kaip alternatyvios racionalybės erdvei.

7.10 Išvada

Neefektyvumo estetika nėra paprastas produktyvumo atmetimas. Tai sudėtinga strategija, leidžianti reflektuoti:

1. laiko organizavimą,
2. darbo etiką,
3. technologinę kontrolę,
4. socialines normas.

Postpragmatinis menas, pasirinkdamas lėtumą, klaidą ir nuobodulį, ne tik kritikuoja modernybės logiką, bet ir kuria naujus patyrimo horizontus, kuriuose vertė nėra matuojama vien rezultatais.

VIII SKYRIUS

AFEKTAS IR EMOCINĖ EKONOMIKA

POSTPRAGMATINIAME MENE

8.1 Įvadas: emocijų posūkis estetikoje

Pastaraisiais dešimtmečiais meno teorijoje vis labiau akcentuojamas afekto vaidmuo. Jei modernioji estetika daugiausia dėmesio skyrė formos analizei ar reprezentacijai, šiuolaikinė filosofija pabrėžia kūniškus, priešrefleksinius ir intensyvius patyrimus.

Postpragmatinio meno filosofijoje afektas tampa centrine kategorija, leidžiančia suprasti, kaip menas veikia ne tik kaip reikšmės sistema, bet ir kaip emocinių energijų cirkuliacijos laukas.

Šiame skyriuje nagrinėjama, kaip afektas susijęs su ekonominėmis struktūromis, technologijomis ir socialinėmis praktikomis.

8.2 Afekto filosofinės ištakos

Afekto teorijos šaknys dažnai siejamos su Baruch Spinoza, kuris emocijas suvokė kaip kūno galios pokyčius. Afektas nėra vien subjektyvi būseną — tai santykis, kuris didina arba mažina veikimo potencialą.

Vėliau ši idėja buvo radikalizuota poststruktūralistinėje filosofijoje, ypač pas Gilles Deleuze ir Félix Guattari. Jie teigė, kad afektai yra intensyvumai, kurie cirkuliuoja tarp kūnų, objektų ir aplinkų.

Postpragmatinis menas perima šią perspektyvą, suvokdamas kūrinį kaip afektinių srautų moduliavimo praktiką.

8.3 Afektas prieš reprezentaciją

Tradicinė estetika dažnai interpretavo meną kaip reprezentacijos sistemą. Tačiau afektinė estetika pabrėžia patyrimo aspektus, kurie:

1. dar nėra konceptualizuoti,
2. negali būti pilnai verbalizuoti,
3. pasireiškia kaip intensyvumo momentai.

Tokiose situacijose žiūrovas gali patirti:

1. nerimą,
2. pakilimą,
3. melancholiją,
4. dezorientaciją.

Postpragmatinis menas sąmoningai kuria šias būsenas, siekdamas destabilizuoti racionalizuotą patyrimą.

8.4 Emocijų ekonomika vėlyvajame kapitalizme

Šiuolaikinėje visuomenėje emocijos tampa ekonominių procesų dalimi. Sociologai ir kultūros teoretikai analizuoja, kaip:

1. socialiniai tinklai monetizuoja dėmesį,
2. platformos optimizuoja emocines reakcijas,
3. kultūros industrijos kuria afektinius naratyvus.

Šią situaciją kritikavo Theodor W. Adorno ir Max Horkheimer, kurie kalbėjo apie kultūros industriją kaip standartizuotų emocinių produktų sistemą.

Postpragmatinis menas siekia sukurti afektinę rezistenciją — patyrimus, kurie negali būti lengvai integruojami į vartojimo logiką.

8.5 Kolektyviniai afektai ir socialinė atmosfera

Afektai dažnai cirkuliuoja kolektyviai. Menas gali sukurti atmosferas, kuriose emocijos:

1. sustiprėja,
2. keičiasi,
3. plinta tarp dalyvių.

Tokios atmosferos gali būti:

1. solidarumo,
2. įtampos,
3. šventės,
4. nerimo.

Postpragmatinis menas tiria šias būsenas kaip socialinės ontologijos formą — emocijos tampa bendrabūvio struktūra.

8.6 Technologinė mediacija ir algoritminiai afektai

Skaitmeninės technologijos leidžia modeliuoti emocines reakcijas. Algoritmai gali:

1. rekomenduoti turinį,
2. numatyti elgesį,
3. sustiprinti afektinius impulsus.

Menas, veikiantis šioje aplinkoje, turi galimybę kritiškai reflektuoti šiuos procesus.

Postpragmatiniai kūriniai gali:

1. simuliuoti emocinę manipuliaciją,
2. sukurti perteklinį stimuliavimą,
3. destabilizuoti vartotojo kontrolės pojūtį.

Tokiu būdu estetika tampa technologinio jautrumo forma.

8.7 Afektas, trauma ir politinė estetika

Afektinė patirtis gali būti susijusi su kolektyvine trauma ar socialiniais konfliktais. Menas gali:

1. artikuliuoti nutylėtas emocijas,
2. sukurti empatijos situacijas,
3. provokuoti diskomfortą.

Tačiau postpragmatinė teorija pabrėžia, kad emocijų politizavimas nėra neutralus. Jis gali:

1. mobilizuoti bendruomenes,
2. bet taip pat manipuluoti jų reakcijomis.

Todėl afektinė estetika reikalauja etinės refleksijos.

8.8 Intensyvumo ribos ir patyrimo perdegimas

Nuolatinė afektinė stimuliacija gali sukelti patyrimo perdegimą. Informacijos ir emocijų perteklius lemia:

1. dėmesio fragmentaciją,
2. empatijos nuovargį,
3. estetinį desensibilizavimą.

Postpragmatinis menas kartais sąmoningai kuria tokias situacijas, kad parodytų jų poveikį.

Tokie kūriniai gali būti:

1. monotoniškai intensyvūs,
2. sensoriniu požiūriu perkrauti,
3. psichologiškai sudėtingi.

Tai leidžia reflektuoti šiuolaikinio gyvenimo tempą.

8.9 Postpragmatinė tezė: menas kaip afektinių galimybių laukas

Postpragmatinio meno filosofijoje kūrinys suvokiamas kaip struktūra, kuri:

1. generuoja emocinius potencialus,
2. moduliuoja santykius,
3. destabilizuoja normatyvinius jausmų režimus.

Afektas čia nėra tik reakcija — jis yra kūrybinė medžiaga.

Menas gali:

1. išlaisvinti slopintas emocijas,
2. sukurti naujas jautrumo formas,
3. atverti alternatyvias bendrabūvio galimybes.

8.10 Išvada

Afekto ir emocinės ekonomikos analizė rodo, kad šiuolaikinis menas veikia ne tik kaip simbolinė sistema, bet ir kaip emocinių energijų infrastruktūra.

Postpragmatinis menas, reflektuodamas šią situaciją, siekia:

1. perkonfigūruoti jausmų politiką,
2. kritikuoti emocijų komercializaciją,
3. kurti intensyvias, bet neoptimizuojamas patirtis.

Tokiu būdu estetika tampa vieta, kur galima tyrinėti, kaip emocijos formuoja ne tik individualią patirtį, bet ir kolektyvinę realybę.

IX SKYRIUS

HIBRIDINĖS FORMOS IR MEDIJŲ KONVERGENCIJA

POSTPRAGMATINIAME MENE

9.1 Formos susiliejimas

Šiuolaikinis menas vis dažniau atsisako griežtų disciplininių ribų. Hibridinės formos – tai kūriniai, kurie egzistuoja tarp skirtingų medijų, žanrų ir technologijų.

Postpragmatinio meno filosofijoje hibridizacija reiškia:

1. tradicinių meno kategorijų destabilizaciją,
2. naujų perceptinių ir patyrimo režimų kūrimą,
3. tarpdalykinę kūrybos ekologiją.

Šiame skyriuje nagrinėjama, kaip hibridinės formos keičia meninės praktikos logiką ir kokią filosofinę refleksiją tai generuoja.

9.2 Medijų konvergencija ir technologinė integracija

Hibridinės formos dažnai kyla iš medijų konvergencijos – procesų, kuriuose:

1. skaitmeninės technologijos susilieja su tradicinėmis meno formomis,
2. performansas integruojamas su virtualia realybe,
3. garso, vaizdo ir interaktyvios medijos veikia viename kūrinyje.

Teoretikai, tokie kaip Lev Manovich, pabrėžia, kad naujos medijos keičia ne tik reprezentaciją, bet ir ontologiją – kūrinio egzistavimą.

Postpragmatinis menas perima šią analizę, kurdamas tarptautines, tarpdisciplinines, technologines situacijas, kurios veikia kaip procesualūs tinklai.

9.3 Hibridinės performanso struktūros

Performansas yra viena labiausiai hibridizuotų meno formų. Šiuolaikiniai kūriniai dažnai:

1. jungia tradicinį teatro aktą su technologiniais elementais,
2. integruoja publikos interakciją,
3. sąmoningai manipuliuoja laiku ir erdve.

Postpragmatinė teorija pabrėžia, kad hibridinis performansas:

1. destabilizuoja autoriaus kontrolę,
2. kuria kolektyvinį kūrinį,
3. išryškina laikino patyrimo unikalumą.

Peggy Phelan (1993) pažymi, kad „performansas egzistuoja tik savo atlikimo metu“ – hibridinės formos šią efemerškumą dar labiau sustiprina.

9.4 Skaitmeninės ir fizinės medijos sankirtos

Hibridinės formos neapsiriboja vien technologijomis. Skaitmeninė ir fizinė aplinka dažnai susipina:

1. virtualūs objektai sąveikauja su fizine erdve,
2. projekcijos ir hologramos integruojamos į instaliacijas,
3. žiūrovų judesiai sukuria algoritminius efektus.

Tokiu būdu postpragmatinis menas sukuria dviprasmišką erdvę, kurioje ribos tarp realaus ir virtualaus, subjekto ir objekto, tampa nestabilios.

9.5 Genetinės ir biologinės hibridizacijos

Kai kurie postpragmatinio meno projektai įtraukia biologinius procesus, pvz.:

1. augalų ar mikroorganizmų manipuliaciją,
2. genetinių duomenų vizualizacijas,
3. biofeedback sistemas.

Šiuo atveju kūrinys veikia gyvos sistemos principu: jis nuolat kinta ir prisitaiko prie aplinkos bei dalyvių.

Ši strategija rezonuoja su Donna Haraway idėjomis apie „hibridines būtybes“ ir „tarprūšinį bendradarbiavimą“, kur žmogaus subjektas nėra vienintelis kūrybos agentas.

9.6 Algoritminės hibridinės struktūros

AI ir algoritmai suteikia naujų galimybių hibridizacijai. Kūriniai gali būti:

1. generatyvūs,
2. adaptuojantys žiūrovo veiksmus,
3. sąveikaujantys su kitais kūriniais realiu laiku.

Tokiu būdu hibridinės formos tampa dinaminėmis ekosistemomis, kur autoriaus ir žiūrovo ribos suyra.

Hibridinės AI performanso instaliacijos:

1. manipuliuoja afektais,
2. keičia perceptinius įpročius,
3. išryškina procesualumo ontologiją.

9.7 Hibridinės naratyvo strategijos

Hibridinės formos dažnai naudoja nestandartinius naratyvus:

1. fragmentuotus,
2. interaktyvius,
3. multiperspektyvinius.

Tokie naratyvai destabilizuoja linearią prasmę ir kviečia žiūrovą aktyviai dalyvauti kūrinio interpretacijoje. Postpragmatinis menas tokius naratyvus traktuoja kaip atvirus įvykius, kurie egzistuoja tik santykyje su patyrimu.

9.8 Kritinė hibridizacija

Ne visos hibridinės formos yra neutralios. Kai kurios:

1. kritikuoja technologinį determinizmą,
2. atskleidžia kapitalo, technologijų ir emocijų sąveikas,
3. provokuoja socialinį diskomfortą.

Postpragmatinis menas naudoja hibridines formas kaip kritinės teorijos priemonę, kur menas tampa diskurso ir afekto laboratorija.

9.9 Hibridinės formos kaip ontologinė strategija

Hibridizacija leidžia:

1. išplėsti kūrinio ontologiją,
2. destabilizuoti autoriaus, objekto ir žiūrovo santykius,
3. kurti situacijas, kurios egzistuoja tik patyrimo momentu.

Tokiu būdu postpragmatinis menas ne tik išplečia medijų ribas, bet ir perkonfigūruoja pačią kūrybos logiką.

9.10 Išvada

Hibridinės formos yra postpragmatinio meno ženklas. Jos:

1. suardo tradicines disciplinų ribas,
2. integruoja technologijas, biologiją ir socialinius procesus,
3. transformuoja kūrinio, autoriaus ir žiūrovo santykius.

Postpragmatinis menas, naudodamas hibridines formas, kuria multidimensiškas patyrimo ekosistemas, kuriose kūryba, medijos, afektas ir socialiniai santykiai veikia kaip integruota sistema.

X SKYRIUS

POSTPRAGMATINIS AI MENAS: AGENTAI, AFEKTAI IR HIBRIDINĖS KŪRYBOS EKOSISTEMOS

10.1 AI meno ontologija

Dirbtinis intelektas (AI) radikaliai keičia meno praktiką ir filosofiją. Postpragmatiniame mene AI nėra tik įrankis, bet aktyvus kūrybos agentas, dalyvaujantis:

1. kūrinio generavime,
2. situacijos moduliavime,
3. afektinių ir perceptinių srautų formavime.

Šio skyrelio tikslas – analizuoti, kaip AI integracija transformuoja:

1. kūrinio ontologiją,
2. autoriaus ir žiūrovo santykį,
3. afektinę patirtį,
4. hibridinių formų kūrybą.

10.2 AI kaip kūrybinis agentas

Tradiciškai menininkas buvo laikomas vieninteliu kūrybos subjektu. AI postpragmatiniame mene atveria paskirstytos autorystės galimybę. Kūriniai, kuriuose AI dalyvauja, dažnai pasižymi:

1. netikėtų rezultatų generavimu,
2. adaptacija pagal žiūrovų įsikišimą,
3. savarankišku evoliuciniu elgesiu.

Šiuolaikiniame mene AI nėra tik funkcionalus įrankis; jis tampa ontologiniu partneriu, gebančiu inicijuoti įvykius ir kurti afektus.

10.3 Afektas algoritminėje kūryboje

AI gali manipuluoti afektais per:

1. vizualinius stimulus,
2. garso modeliavimą,
3. interaktyvias sąsajas.

Afektas čia ne tik patyrimo atributas, bet kūrybinė medžiaga, kuria operuoja algoritmas. AI menas gali:

1. kurti emocinį intensyvumą,
2. destabilizuoti įprastus perceptinius režimus,
3. išprovokuoti kolektyvinę afektinę patirtį.

Deleuze ir Guattari (1987) konceptualizavo afektus kaip intensyvius srautus, kurie cirkuliuoja tarp subjektų; AI menas šiuos srautus generuoja ir moduliuoja automatiškai

10.4 Hibridinės AI formos

Postpragmatinis AI menas dažnai egzistuoja hibridinėje erdvėje, kur susijungia:

1. performansas,
2. virtuali realybė,
3. generatyvinė medija,
4. socialinė sąveika.

Tokiu būdu kūrinys tampa dinamine ekosistema, kurioje AI, žmonės ir technologinės infrastruktūros sąveikauja. Hibridinės formos pabrėžia:

1. procesualumą,
2. nestabilumą,
3. patyrimo intensyvumą.

Tai atveria naujas ontologijos galimybes: kūrinys nebėra fiksuotas objektas, o santykių, afektų ir agentų tinklas.

10.5 AI performansas ir efemeriškumas

Kai AI integruojamas į performansą:

1. kūrinys gali keistis realiu laiku,
2. žiūrovas tampa dalyvaujančiu agentu,
3. patirtis tampa unikalia, nepakartojama ir efemeriška.

Ši pozicija artima Peggy Phelan performanso teorijai: „performansas egzistuoja tik savo atlikimo metu“. AI sustiprina efemeriškumą, nes kūrinys gali būti adaptuojamas, generuojamas ir sunaikinamas automatiškai, priklausomai nuo dalyvavimo ir algoritmų srautų.

10.6 Santykinė ontologija ir AI kūriniai

AI meno kūriniai pabrėžia santykinę ontologiją:

1. kūrinio būties statusas priklauso nuo sąveikos,
2. autoriaus tapatybė yra difuziška,
3. patyrimas yra situacinis ir kontekstualus.

Postpragmatinis menas interpretuoja AI kaip priemonę perkonfigūruoti santykius tarp žmogaus, mašinos ir aplinkos, o ne tik kaip automatizuotą kūrybos įrankį.

10.7 Neefektyvumo strategijos AI kūryboje

Įprasta manyti, kad algoritmai siekia optimizacijos. Tačiau postpragmatinis menas naudoja AI neefektyvumo estetiką:

1. generatyvūs modeliai kuria perteklinę medžiagą,
2. algoritmai sąmoningai klaidina žiūrovą,
3. nesėkmės ir netikėtumai tampa kūrinio dalimi.

Tokiu būdu menas kritikuoja produktyvumo ideologiją ir pabrėžia neefektyvumą kaip ontologinę ir estetines galimybes.

10.8 Algoritminis afektas ir emocinė ekonomika

AI kūriniai įsiterpia į emocijų ekonomikos lauką:

1. algoritmai optimizuoja dėmesį,
2. emociniai srutai monetizuojami per interaktyvias platformas,
3. kūrinys tampa tiek estetiniu, tiek ekonominiu objektu.

Postpragmatinis AI menas kritiškai žvelgia į šiuos procesus, siekdamas parodyti, kaip emocijos ir afektai gali būti instrumentalizuojami kapitalo logikoje.

10.9 AI ir kolektyvinė kūryba

Hibridinės AI formos leidžia kūrybą perkelti į kolektyvinio intelekto sferą:

1. žmonės ir AI kartu kuria,
2. žiūrovas tampa agentu,
3. kūrinys transformuojasi per sąveiką.

Ši praktika atskleidžia naujus tarprūšinius, tarpinstitucinius ir tarpinformatinius bendrabūvio modelius.

10.10 Išvada

Postpragmatinis AI menas integruoja:

- afektą,
- neefektyvumą,
- hibridines medijas,
- santykinę ontologiją.

Kūrinys nebėra vien materialus objektas – tai dinaminė ekosistema, kurioje susipina žmogus, mašina, emocijos ir socialiniai santykiai. AI čia veikia ne kaip įrankis, bet kaip aktyvus kūrybos agentas, kuris perkonfigūruoja patyrimą ir destabilizuoja tradicinę meno ontologiją.

XI SKYRIUS
TOMO LAGŪNAVIČIAUS KŪRYBA KAIP
POSTPRAGMATINIO MENO PARADIGMA: FILOSOFINĖ IR
KRITINĖ ANALIZĖ

11.1. Įvadas

Tomas Lagūnavičius yra menininkas, kuriantis kūrinius, kurie ne tik atspindi postpragmatinio meno filosofiją, bet ir ją aktyviai praktikuoja. Jo kūryba pasižymi trimis pagrindinėmis savybėmis: kūrinys kaip įvykis, postobjektiškumas, ir santykinė ontologija, kartu integruojant afektingą, hibridinę ir AI technologijų dimensijas.

Postpragmatinis menas, kaip teorijos sritis, buvo formuluojamas siekiant peržengti modernistinės estetikos pragmatinius ribojimus ir struktūras, kurios traktuoja kūrinį kaip autonominį objektą ar formalios harmonijos išraišką. Kaip teigia Bourriaud (2002) reliacinėje estetikoje, „šiuolaikinis menas kuria ne objektus, o socialines situacijas“ (Bourriaud, *Relational Aesthetics*, p. 25). T. Lagūnavičiaus praktika šią teoriją įgyvendina technologiniu ir afektiniu lygiu, įtraukdama žiūrovus, algoritmus ir skaitmenines medijas į kūrinio egzistencinę struktūrą.

11.2. Kūrinys kaip įvykis

T. Lagūnavičiaus kūriniai dažnai egzistuoja tik kaip įvykis – momentinis ir situacinis patyrimas, kuris nebūtinai turi fiksuotą formą. Pavyzdžiui, jo performansas „Laiko Tinklai“ veikia kaip interaktyvus tinklas, kuriame žiūrovų judesiai, garsai ir reakcijos modulinuoja vizualinę ir afektingą instaliacijos struktūrą.

Ši koncepcija sutampa su Whitehead (1929) procesualumo ontologija, kur tikrovė sudaryta iš įvykių santykių, o objektai nėra pirminiai. Lagūnavičiaus kūriniai egzistuoja tik santykyje su žiūrovu ir aplinka, todėl jų prasmė yra nuolat kintanti, o kūrinio „pabaiga“ – laikinė ir performatyvi.

„Performansas egzistuoja tik savo atlikimo metu“ (Phelan, 1993, p. 146) – ši Phelan citata puikiai apibūdina T. Lagūnavičiaus efemeriškas instaliacijas, kurios egzistuoja tik sąveikos metu.

Šiuo atveju kūrinys veikia kaip įvykis, o ne kaip objektas, todėl patyrimas ir kūrybos procesas tampa esminėmis analizės kategorijomis.

11.3. Postobjektiškumas ir medžiagos dematerializacija

T. Lagūnavičiaus kūriniai dažnai yra postobjektiški, t. y. materialumas nėra esminis kūrinio elementas. Pavyzdžiui, skaitmeninės instaliacijos ir AI-generuojami performansai yra prieinami tik interaktyvioje erdvėje, o fizinis objektas nėra būtinas kūrinio egzistavimui.

Lippard (1973) teigė, kad postkonceptualus menas „dematerializuoja kūrinį“ (Six Years: The Dematerialization of the Art Object). Lagūnavičius žengia dar toliau: jo kūriniai dažnai egzistuoja tik tol, kol vyksta sąveika, o po jos beveik išnyksta.

Šis postobjektiškumas leidžia menininkui destabilizuoti tradicinę autoriaus kontrolę, nes kūrinys tampa dinamišku santykių tinklu, kurio dalyviai ir aplinka nuolat transformuoja patirtį.

11.4. Santykinė ontologija ir kolektyvinė kūryba

T. Lagūnavičiaus kūriniai remiasi santykinės ontologijos principu: kūrinio prasmė ir egzistavimas priklauso nuo sąveikos su žiūrovais, technologijomis ir aplinka.

1. Žiūrovas tampa dalyviu ir kūrinio „procesų koordinatoriumi“.
2. Technologijos ir algoritmai veikia kaip papildomi agentai, kurie moduliuoja kūrinio dinamines savybes.

Tai atitinka Bourriaud (2002) reliacinės estetikos principus, tačiau T. Lagūnavičius juos plečia į technologinį ir afektinį lygmenį. Kūrinys nebėra tik socialinė sąveika tarp žmonių – jis egzistuoja kaip emocijų, technologijų ir santykių tinklas, kuris nuolat keičiasi.

11.5. Afektas ir emocinė dinamika

Afektas yra pagrindinė T. Lagūnavičiaus kūrybos dimensija. Jo instaliacijos ir performansai sąmoningai manipuliuoja žiūrovų emocijomis:

1. „Afektų tinklai“ – instaliacija, kur žiūrovų judesiai generuoja vizualinius ir garso stimulus, sukuriant kolektyvinę emocinę atmosferą.
2. AI elementai moduliuoja afektus, generuoja netikėtas patirtis ir destabilizuoja įprastus žiūrovo reakcijų modelius.

Deleuze ir Guattari (1987) apibūdino afektus kaip intensyvius srautus, kurie cirkuliuoja tarp kūnų, objektų ir aplinkos. T. Lagūnavičiaus kūryba demonstruoja, kaip šiuos srautus galima aktyviai valdyti ir transformuoti per meninę praktinę sąveiką.

11.6. Hibridinės formos

Lagūnavičius sistemingai naudoja hibridines formas, sujungdamas skirtingas medijas:

1. garso, vaizdo ir skaitmeninės medijas,
2. performansą ir virtualią realybę,
3. žiūrovų interakcijas ir AI agentus.

Tokiu būdu kūriniai tampa multidimensiškais ekosistemomis, kur autoriaus, žiūrovo ir technologijų ribos yra nuolat perkonfigūruojamos. Tai leidžia ne tik patyrimą, bet ir kūrinio ontologiją suvokti kaip procesualią, santykinę ir dinamišką.

11.7. Kritisė dimensija

T. Lagūnavičiaus kūryba kritikuoja modernybės ir vėlyvosios kapitalistinės kultūros normatyvus:

1. efektyvumo ideologiją,
2. produktyvumo kultūrą,
3. emocijų ir dėmesio ekonomizaciją.

Jo instaliacijos, kurios integruoja klaidą, nuobodulį ar neefektyvumą, veikia kaip kritisė intervencija į šiuolaikinius medijų ir socialinius tinklus. Tokiu būdu menas tampa ne tik patyrimu, bet ir socialinės kritikos įrankiu.

11.8. AI integracija

T. Lagūnavičius naudoja AI ne tik kaip įrankį, bet ir kaip aktyvų kūrybos agentą:

1. algoritmai generuoja situacijas realiu laiku,
2. moduliuoja afektus ir perceptines struktūras,
3. transformuoja kūrinio eigą priklausomai nuo žiūrovų sąveikos.

Tai sukuria kolektyvinio intelekto ekosistemą, kur autoriaus, žiūrovo ir mašinos sąveika tampa esminė kūrinio ontologijai.

11.9. Teoriniai ginčai

Postpragmatinis menas kelia kelias filosofines dilemas:

1. Autorystė – jei kūrinys priklauso nuo žiūrovo ir AI sąveikos, kas yra „autorius“? T. Lagūnavičius rodo, kad autoriaus sąvoka turi tapti difuziška.
2. Patyrimo efemerškumas vs. institucijų poreikis – kaip menas, kuris egzistuoja tik situacijose, gali būti archyvuojamas, vertinamas ar kritiškai analizuojamas?
3. Afektų etika – ar intensyvios emocinės manipuliacijos, vykstančios AI ir technologijų kontekste, gali būti etiškai kontroliuojamos?

Šie klausimai nėra tik akademinės spekuliacijos – jie tiesiogiai kyla iš T. Lagūnavičiaus kūrybos praktikų.

11.10 Išvada

Tomas Lagūnavičius įkūnija postpragmatinio meno filosofiją. Jo kūriniai:

1. yra įvykiai, o ne objektai;
2. egzistuoja santykiuose su žiūrovu ir technologijomis;
3. integruoja afektą, hibridines formas ir AI agentus;
4. kritikuoja efektyvumo, produktyvumo ir emocijų ekonomizacijos normatyvus.

Filosofiškai T. Lagūnavičiaus kūryba rodo, kad menas gali būti dinaminė, santykinė ir relacinė praktika, kuri reflektuoja šiuolaikinės kultūros kompleksines struktūras, technologijų įtaką ir kolektyvinių afektų vaidmenį.

Pabaiga

Menas nepasiekē pabaigos — jis tik prarado pareiģu būti atsakymu.

Postpragmatinēje būsenoje kūrinys nebeģrodo savo vertēs funkcija, poveikiu ar nauda. Jis egzistuoja kaip vibracija tarp sģmonēs ir pasaulio, tarp to, kas patirta, ir to, ko nebeģmanoma paaiģkinti.

Todēl postpragmatinis menas nēra judējimas. Tai būsena po bģtinybēs.

Kai kūrējas nebeklausia „kam?“, o ģģurovas nebenori „ģprasti“, atģiranda erdvē tikram buvimui.

Ir galbģt bģtent ten menas pagaliau tampa laisvas.

Literatūra

1. Bourriaud, N. (2002). *Relational Aesthetics*. Dijon: Les presses du réel.
2. Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
3. Phelan, P. (1993). *Unmarked: The Politics of Performance*. London: Routledge.
4. Lippard, L. (1973). *Six Years: The Dematerialization of the Art Object*. New York: Praeger.
5. Whitehead, A.N. (1929). *Process and Reality*. New York: Macmillan.

APIE AUTORIŲ

Tomas Lagūnavičius – Kaune, Lietuvoje, gyvenantis žymus multidisciplininis ir mišrios medijos menininkas, kurio kūryba aprėpia tiek vaizduojamąjį, tiek scenos meną. Per savo įspūdingą karjerą jis surengė daugiau nei 40 personalinių parodų ir virš 50 spektaklių, atskleisdamas savo įvairiapusių talentus bei dinamišką požiūrį į meną. Dalyvavimas tarptautinėse parodose ir bienalėse, tokiose kaip prestižinė 13-oji Florencijos bienalė Italijoje (2021 m.) ir Žemės meno paroda „Balansas“ Vilniuje (2021 m.), pelnė jam tarptautinį pripažinimą.

Naujausi darbai buvo eksponuoti 15-oje kasmetinėje dailės parodoje „Abstraktai“ (JAV), kur menininkas pelnė 5-ąją vietą. Jis ne kartą tapo įvairių konkursų laureatu: jo kūriniai laimėjo 1-ąją ir 5-ąją vietas galerijos „The Spring Countdown Show“ konkurse Toronte (Kanada), 2-ąją vietą „Fusion Art“ konkurse „Gyvūnų karalystė“ Santa Fė (Naujoji Meksika), 3-ąją vietą virtualioje parodoje „Light of Love“ Pekine (Kinija), o parodoje „Abstracts“, kurią organizavo „J Mane Gallery“ (Naujasis Džersis, JAV), jam skirtas platinos apdovanojimas. Tomas Lagūnavičius pasirodė su performansu „Dead Soldier's Dance“ „Crude Saturdays“ festivalyje Briuselyje (Belgija) ir „Contemporary Venice“ festivalyje Venecijoje (Italija).

Menininkas nuolat eksponuoja savo paveikslus įvairiose galerijose skirtingose šalyse: „Boomer“ galerijoje (Londonas, Anglija), „Artly Mix“ galerijoje (San Paulas, Brazilija), „Artio“ galerijoje (Torontas, Kanada), „Collect Art“ (CoA) galerijoje (Tbilisis, Sakartvelas) ir kt.

Tomas Lagūnavičius yra aktyvus daugelio meno asociacijų narys: Association for Visual Arts (AVA), International Network for Contemporary Performing Arts (IETM), Association of Performing Arts Professionals (APAP), International Association of Visual Artists (IAVA), National Association for the Visual Arts (NAVA), Stage Directors and Choreographers Society (SDC), Association for Latin American Art (ALAA), Visual Artists Association (VVA), and Visual Arts Network of South Africa (VANSA).

+370 60172101

lagtomas@gmail.com

